

Розвиток сільських територій

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-2-5>

УДК 332.012:338.43

JEL Q10, E20, R11

А. Я. Ковач

Перспективи соціально-економічного розвитку сільських територій в сучасних умовах

Доведено доцільність диверсифікації економіки сільських територій завдяки розвитку харчової переробки, зеленої енергетики, креативних індустрій, сільського туризму, цифрових сервісів і логістики. Досліджено інноваційні інструменти цифрової трансформації за моделлю Smart Village, які передбачають запровадження електронних публічних послуг, розвиток е-комерції, віддаленої зайнятості та використання відкритих даних для управління громадами. Установлено, що розвиток людського капіталу через STEM-освіту, дуальні програми, підвищення кваліфікації та інклюзивні практики є базовою умовою конкурентоспроможності. Доведено значущість інфраструктурної модернізації та просторового планування як чинників інтеграції сільських територій у національний та європейський простір. Визначено пріоритетність «зеленої» трансформації, що ґрунтується на сталих практиках землекористування, раціональному водокористуванні, підтримці біорізноманіття, екоплатежах і створенні екокластерів. Досліджено роль європейської інтеграції та міжнародної співпраці як каталізатора фінансування, трансферу знань і відкриття експортних каналів. Підкреслюється необхідність формування дієвих інституційних механізмів – стратегічних планів громад, державно-приватного партнерства, муніципальних фінансових інструментів і регуляторних інновацій. Доведено, що операціоналізація стратегій через матрицю «напрямок – інструмент – очікуваний ефект» та системне управління ризиками створюють підґрунтя для післявоєнної відбудови, підвищення якості життя та довгострокової стійкості сільських громад.

Ключові слова: сільські території, система, підхід, сільське господарство, агропромисловий комплекс, сільський розвиток, потенціал.

Формулювання проблеми. Сільські території України функціонують у середовищі високої турбулентності, де накладаються безпекові, економічні, соціально-демографічні, інституційні та екологічні зсуви. Воєнні дії спричинили фізичні руйнування транспортної, житлово-комунальної та соціальної інфраструктури, що посилює периферійність простору, підриває інвестиційну привабливість, обмежує мобільність людських і матеріальних ресурсів. Паралельно волатильність товарних і фінансових ринків, розриви виробничо-логістичних ланцюгів і зростання трансакційних витрат блокують відтворювальні процеси в місцевій економіці та звужують можливості диверсифікації.

Соціально-демографічний вимір проблеми характеризується депопуляцією, старінням населення, відтоком молоді та висококваліфікованих кадрів у міста й за кордон. Це зменшує людський капітал і інноваційний потенціал громад, формує дефіцит підприємницьких та технічних компетенцій і, як наслідок, обмежує спроможність до структурної модернізації. В інституційному вимірі децентралізація, попри розширення повноважень, нерідко супроводжується асиметрією ресурсів і слабкістю управлінських практик, недостатньою координацією між рівнями влади та дефіцитом інструментів проектного управління і залучення інвестицій.

Екологічний компонент проблеми проявляється у виснаженні ґрунтів, деградації екосистем, ризиках водного дефіциту та наслідках зміни клімату для агровиробництва та якості життя. Домінування аграрної моноспеціалізації підвищує вразливість до природно-кліматичних і ринкових шоків, а також уповільнює поширення «зелених» технологій і практик циркулярної економіки.

© А. Я. Ковач, 2025.

Відсутність системних екологічних стимулів і інструментів моніторингу поглиблює розрив між економічними цілями та екологічною стійкістю.

За цих умов редукція села до функції аграрного виробництва втрачає пояснювальну та практичну адекватність. Необхідним є концептуальне переосмислення стратегії розвитку, яке інтегрує економічну ефективність із соціальною згуртованістю та екологічною збалансованістю, спирається на інклюзивні інституції, кластеризацію та смарт-спеціалізацію, а також ураховує цифрову трансформацію послуг і бізнес-процесів. Таке бачення має бути узгодженим з європейськими підходами (LEADER, інтегровані територіальні інвестиції, «зелений» курс), забезпечувати багаторівневу координацію політик і формувати спроможності громад до планування, реалізації та моніторингу комплексних змін.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями розвитку сільських територій займалися такі науковці: М. Барановський [1], В. Герасимчук [2], І. Гончарук та І. Томашук [3], В. Єрмоленко [4], М. Ільїна [5], Д. Костюченко [6], Л. Лисенко [7], О. Павлов [8], П. Саблук [9], М. Талавири [10], Н. Хомюк [11], В. Юрчишин [12].

Метою статті є концептуалізація перспектив соціально-економічного розвитку сільських територій України в умовах багатовимірних трансформацій, спричинених війною, глобалізаційними процесами, децентралізацією та екологічними викликами.

Основні результати дослідження. Аналіз соціально-економічного розвитку сільських територій дав змогу виокремити ключові виклики, які формують сучасну картину трансформаційного простору. Одним з першочергових чинників є безпекові та інфраструктурні шоки, що стали наслідком воєнних дій. Руйнування транспортної та житлово-комунальної інфраструктури, об'єктів соціальної сфери й виробничих потужностей не лише ускладнює мобільність населення та доступ до базових послуг, але й значною мірою знижує інвестиційну привабливість сільських територій, обмежуючи можливості інтеграції їх у національні та європейські економічні простори.

Не менш критичним виявився демографічний дисбаланс, що проявляється у скороченні чисельності населення, старінні трудових ресурсів, міграції молоді й висококваліфікованих кадрів у міста чи за кордон. Додатковим чинником є фемінізація зайнятості, що звужує кадрову базу у фізично й технологічно складних видах діяльності [2]. Це безпосередньо впливає на зменшення інноваційного потенціалу сільських громад і ускладнює формування конкурентоспроможної економічної структури.

Соціальна маргіналізація є ще одним визначальним бар'єром для розвитку. Просторова нерівність доступу до освіти, медичних і культурних послуг створює стійкий розрив у рівні людського капіталу між містом і селом. Така ситуація формує так званий геп-капітал, що знижує соціальну мобільність, обмежує можливості для самореалізації населення та спричиняє подальше посилення міграційних тенденцій.

Проблему поглиблює економічна моноспеціалізація, коли домінування сировинно орієнтованого агропромислового комплексу робить місцеві економіки надмірно залежними від коливань світових цін на аграрну продукцію та кліматичних ризиків. Низький рівень розвитку переробної промисловості, сервісних галузей та інноваційних секторів позбавляє сільські громади можливостей диверсифікації доходів і створення доданої вартості на місцевому рівні.

До цього додаються екологічні загрози, що проявляються в деградації ґрунтів, дефіциті водних ресурсів, забрудненні довкілля та порушенні природних екосистем [7]. Такі процеси підривають довгострокову продуктивність територій і ставлять під сумнів здатність сільських громад до відтворення ресурсної

бази надалі. В умовах глобальних кліматичних змін ці фактори набувають критичного значення, потребуючи запровадження адаптивних і сталих моделей землекористування.

Завершальним елементом проблемного поля є інституційна фрагментація, що виявляється в слабких управлінських спроможностях, недостатньому розвитку міжмуніципальної співпраці та відсутності сталих механізмів залучення інвестицій [3]. Обмеженість кадрового та фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування значно ускладнює реалізацію стратегічних планів розвитку, а фрагментарність управлінських рішень не дає змоги забезпечити системну модернізацію сільських територій.

Отже, сучасні виклики соціально-економічного розвитку села мають комплексний характер і взаємно підсилюють один одного. Подолання їх потребує не лише локальних ініціатив, а й інтегрованих державних та європейських політик, що забезпечують баланс між економічною ефективністю, соціальною згуртованістю та екологічною стійкістю.

Одним з найголовніших завдань соціально-економічного розвитку сільських територій є вихід за межі аграрної моноспеціалізації та формування багатокомпонентної економічної структури. Розширення видів діяльності поза агропромисловим комплексом відкриває можливості для зміцнення місцевих економік, підвищення рівня зайнятості та створення доданої вартості безпосередньо в межах територій. Зокрема, перспективними є галузі харчової переробки та ремісничого виробництва, що передбачають розвиток кооперативів і сімейних підприємств із використанням коротких ланцюгів доданої вартості. Така модель уможливорює поєднання фермерського виробництва, переробки, локальних ринків та електронної комерції, забезпечуючи ширший доступ до споживачів та підвищуючи конкурентоспроможність малих виробників.

Не менш важливим напрямом є розвиток зеленої енергетики та енергоефективних технологій. Використання агровідходів для виробництва біогазу, створення сонячних кооперативів або мікро ГЕУ може стати додатковим джерелом доходів і сприяти енергетичній незалежності громад. Застосування енергосервісних контрактів (ЕСКО-моделей) для муніципальних об'єктів створює умови для зниження витрат місцевих бюджетів і підвищення ефективності використання ресурсів. Паралельно розвиток деревообробки та виробництва біоматеріалів на основі принципів сталого лісокористування дає змогу інтегрувати сільські громади в сучасні промислові кластери та формувати локальні центри інженерного дизайну [8-9].

Особливого значення для диверсифікації набувають креативні індустрії та сільський туризм, які поєднують культурну спадщину, гастрономічні традиції та природний потенціал територій. Розвиток культурних маршрутів, проведення гастрономічних фестивалів, популяризація майстерень народних промислів чи екотуристичних ініціатив створюють нові робочі місця та сприяють зростанню місцевих бюджетів [1]. У поєднанні з розвитком логістики та цифрових сервісів, зокрема складів «останньої милі», сортувальних хабів і віддаленої зайнятості (ВРО/ІТО-команд), ці напрями формують сучасний спектр економічної активності, адаптований до викликів глобалізації та цифрової трансформації.

Реалізація економічної диверсифікації потребує відповідного інституційного та фінансового інструментарію. Одним з найбільш ефективних механізмів є створення кластерів і мереж співпраці, що інтегрують агропромисловий комплекс, переробку, логістику й туризм. Така синергія сприяє формуванню конкурентних переваг на основі спеціалізації та кооперації. Додатковим напрямом є запровадження муніципального мікрофінансування у формі фондів обігового капіталу, пільгових кредитних програм і гарантійних механізмів для малих та середніх підприємств, що дає змогу активізувати підприємницьку ініціативу на місцевому рівні.

Важливим інструментом підтримки є публічні закупівлі з локальною складовою, які передбачають пріоритетне залучення місцевих виробників до постачання аграрної та харчової продукції для соціальних установ. Це створює стабільний попит і стимулює розвиток виробничих потужностей на території громад [5]. Додатково ефективними є бізнес-інкубатори та фаблаби, що забезпечують середовище для прототипування нових продуктів, наставництва й акселерації сільських стартапів. Вони стають провідними центрами інноваційної активності та сприяють інтеграції сільських економік у сучасні інноваційні екосистеми.

Отже, диверсифікація економічної бази сільських територій є багатовекторним процесом, що поєднує розвиток традиційних і новітніх видів діяльності з формуванням ефективних механізмів фінансово-інституційної підтримки. Її результатом має стати зростання зайнятості, підвищення рівня доходів населення та зміцнення конкурентоспроможності громад у національному та міжнародному вимірах.

Сучасні виклики розвитку сільських територій актуалізують необхідність цифрової трансформації як інструменту забезпечення конкурентоспроможності та підвищення якості життя населення. Концепція Smart Village передбачає впровадження комплексних цифрових рішень у сферах публічного управління, економіки, освіти, медицини та екології. Одним з головних напрямів є розбудова цифрових публічних послуг. Запровадження єдиного кабінету мешканця з інтегрованими реєстрами, довідковими та соціальними сервісами, електронного бюджету участі, онлайн-запису до медичних та освітніх установ дає змогу підвищити прозорість управлінських процесів і зменшити транзакційні витрати. Використання геопорталів просторового планування забезпечує відкритість інформації щодо землекористування та створює інструменти для ефективного прийняття управлінських рішень.

Не менш перспективним напрямом є розвиток е-комерції та платформної економіки. Створення маркетплейсів для локальних продуктів дає змогу інтегрувати сільських виробників у національні та міжнародні ринки, скорочуючи посередницькі ланцюги та підвищуючи рівень доходів. Інноваційні IT-рішення для агросфери, зокрема використання сенсорів, систем агромоніторингу та технологій точного землеробства, надають можливість оптимізувати виробничі процеси, зменшувати витрати та підвищувати ефективність сільськогосподарської діяльності [11]. Важливим інструментом стають системи простежуваності продукції, що підвищують рівень довіри споживачів і забезпечують відповідність стандартам ЄС.

Значний потенціал для розвитку сільських територій має віддалена зайнятість і формування цифрових компетенцій населення. Створення коворкінг-хабів у громадах забезпечує умови для дистанційної роботи молоді та фахівців різних галузей. Освітні програми з IT, бізнес-аналітики та електронної комерції сприяють підвищенню кваліфікації, а мікрокреденшали дають змогу швидко адаптуватися до змін ринку праці. Це сприяє зменшенню масштабів трудової міграції та формуванню нових економічних ніш у сільському середовищі.

Особливої уваги вартий розвиток даних як публічного блага. Відкриття інформації про земельні ресурси, стан водних запасів, екологічні параметри та мобільність населення створює базу для формування сучасних аналітичних панелей, що стають основою прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Використання відкритих даних дає громадянам змогу брати активну участь у процесах планування та контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, підвищуючи рівень довіри до влади та стимулюючи розвиток громадянського суспільства.

Успішна реалізація стратегії розвитку сільських територій неможлива без зміцнення людського капіталу, який є фундаментом інноваційності та

соціальної згуртованості. Пріоритетом є розвиток освіти та навичок через поширення STEM-освіти в опорних школах, упровадження дуальної системи підготовки в співпраці з бізнесом у сферах переробки, енергетики та логістики, а також створення програм повернення молоді завдяки грантовим можливостям для стартапів. Такий підхід сприяє формуванню нової генерації підприємців і спеціалістів, здатних працювати в умовах цифрової економіки.

У сфері охорони здоров'я та соціальної інфраструктури перспективними є розвиток сільських амбулаторій з можливостями телемедицини, формування мобільних бригад соціальної підтримки та розширення спектра послуг для вразливих груп населення. Це підвищує рівень доступності медичних і соціальних сервісів і сприяє інтеграції сільських громад у сучасний соціальний простір [12]. Паралельно важливим напрямом є підтримка культурної ідентичності та соціальної згуртованості, що забезпечується через трансформацію будинків культури в мультифункціональні центри, створення локальних музеїв і майстерень, а також розвиток громадських просторів для комунікації та взаємодії.

Важливою складовою соціального виміру є гендерна інклюзивність. Запровадження програм підтримки жіночого підприємництва, розширення доступу до фінансових ресурсів і формування менторських мереж сприяють зміцненню ролі жінок у місцевих економіках і підвищують рівень соціальної справедливості. Отже, розвиток людського капіталу є не лише передумовою економічного зростання, але й інструментом формування соціально стійких і згуртованих громад.

Економічна активність і якість життя на сільських територіях значною мірою залежать від стану інфраструктури. Одним з першочергових завдань є модернізація транспортної системи, що передбачає ремонт доріг місцевого значення, інтеграцію сільських територій у міжрегіональні транспортні коридори, а також створення гнучких транспортних рішень, зокрема шкільних і медичних маршрутів на вимогу. Це сприяє покращенню мобільності населення та інтеграції громад у загальнонаціональний простір.

Житлово-комунальна інфраструктура потребує системної реконструкції, зокрема у сферах водопостачання і водовідведення, поводження з відходами (упровадження системи роздільного збору, сортування та компостування), а також підвищення енергоефективності муніципальних будівель. Такі заходи створюють умови для сталого використання ресурсів і зниження екологічного навантаження на довкілля.

Цифрова інфраструктура розглядається як базовий фактор конкурентоспроможності сільських територій. Забезпечення широкопasmовим інтернетом «білих плям», розгортання мереж Інтернету речей (IoT) для агроекологічного моніторингу та смарт-управління комунальними системами підвищують ефективність управління і відкривають нові можливості для бізнесу та освіти.

Не менш значущим напрямом є просторове планування, що передбачає оновлення генеральних планів населених пунктів, ураховуючи ризики повеней, ерозійних процесів чи техногенних загроз. Запровадження сучасних методів зонування дає змогу передбачити території для розвитку бізнес-парків, логістичних і переробних хабів, що сприяє збалансованому просторовому розвитку та формуванню сучасної економічної географії сільських громад.

Сучасна стратегія розвитку сільських територій неможлива без орієнтації на екологічну стійкість та інтеграцію принципів «зеленої» економіки. Вона передбачає запровадження сталих практик землекористування, включно з органічним землеробством, сівозмінами, мінімізацією оранки та агролісомеліорацією, які водночас зменшують антропогенний тиск і формують конкурентоспроможний «зелений» бренд продукції. Рациональне

водокористування базується на локальних системах зрошення, збиранні дощової води та біоінженерних спорудах, що дають змогу адаптувати агровиробництво до кліматичних змін і підвищити його гнучкість. Не менш важливою складовою є підтримка біорізноманіття та формування екологічних мереж і ландшафтних коридорів, що забезпечують екосистемні послуги та відкривають перспективи для розвитку екотуризму [6]. Економічні стимули, зокрема місцеві податкові пільги, екоаудит проектів, «зелений тариф» і пріоритетні закупівлі, формують нову культуру відповідального виробництва. Завершальною ланкою є екокластери, що об'єднують виробників і переробників, які дотримуються міжнародних стандартів сталого розвитку, посилюючи соціально-економічну й екологічну ідентичність територій.

Інтеграція в європейський простір є стратегічним вектором соціально-економічної модернізації сільських територій України. Участь у програмах CAP, Interreg, Horizon Europe та інших фондах ЄС створює додаткові фінансові та організаційні можливості для інфраструктурного розвитку, інновацій та транскордонної співпраці. Водночас важливим напрямом є трансфер знань і технологій через спільні лабораторії, освітні та професійні стажування, створення кластерів з європейськими партнерами. Гармонізація технічних і екологічних стандартів сприяє інтеграції продукції українських виробників у внутрішній ринок ЄС. Значний потенціал відкриває розбудова експортних каналів, що охоплює сертифікацію продукції, забезпечення систем простежуваності, маркетинг регіональних брендів і популяризацію концепції Country of origin [1]. Це підвищує впізнаваність українських сільських територій у світі, стимулює конкурентоспроможність їхніх виробників і забезпечує сталість економічного зростання.

Ефективність соціально-економічного розвитку сільських територій значною мірою залежить від сформованих інституційних механізмів. Центральну роль у цьому процесі відіграє місцеве самоврядування, яке має бути системним інтегратором через стратегічні плани розвитку, «дерева цілей» та індикаторні моделі моніторингу, що дають змогу об'єктивно оцінювати результати. Партнерство «держава – бізнес – громада» реалізується через агенції регіонального розвитку й офіси проектів, що виконують функцію «єдиного вікна» для інвесторів і підтримують інфраструктурні чи виробничі проекти на умовах державно-приватного партнерства. Значну роль відіграють фінансові інструменти – муніципальні облігації, місцеві гарантійні фонди, комбіновані схеми фінансування, які поєднують бюджетні ресурси, грантову підтримку та приватні інвестиції. Інноваційні підходи до регуляторної політики, включно зі спрощеними процедурами для мікробізнесу, податковими стимулами та «регуляторними пісочницями», створюють середовище для швидкого тестування нових бізнес-моделей. Додатковим чинником інституційної стійкості є підтримка кооперативів, соціальних підприємств і муніципальних сервісних компаній, що поєднують економічну ефективність із соціальною орієнтованістю.

Практична реалізація стратегічних орієнтирів розвитку сільських територій вимагає чіткої операціоналізації, що базується на матричному підході. У сфері економічної диверсифікації ключовими інструментами є кластери, мікрофінансування та локальні закупівлі, які забезпечують збільшення зайнятості, зростання частки переробки та зниження сезонності доходів. Цифровізація, що реалізується через концепцію Smart Village, е-сервіси та електронну комерцію, зменшує трансакційні витрати, розширює доступ до адміністративних і соціальних послуг та створює умови для утримання молоді в громадах. Розвиток людського капіталу здійснюється через дуальну освіту, програми перекваліфікації і створення освітніх хабів, що формують сучасні підприємницькі та професійні компетентності. Інфраструктурний блок, що охоплює дороги, відновлювану енергетику, системи водокористування та широкосмуговий інтернет, сприяє

зниженню логістичних витрат, енергозбереженню і підвищенню інвестиційної привабливості. Екологічний напрям забезпечується екоаудитом, розвитком органічного виробництва та запровадженням екологічних платежів, що підвищує родючість ґрунтів і формує позитивний «зелений» імідж територій. Нарешті, інституційні інструменти – державно-приватне партнерство, гарантійні фонди та регуляторні інновації – прискорюють інвестиційні цикли, стимулюють надходження до бюджетів і формують основу для сталого зростання.

Процес упровадження стратегій розвитку сільських територій характеризується ризиками, що потребують системного управління. Фінансові ризики, зумовлені обмеженими доходами місцевих бюджетів, долаються через поєднання різних джерел фінансування, поетапність інвестицій та концентрацію ресурсів на «якорних» проектах. Кадрові ризики, пов'язані з дефіцитом кваліфікованих фахівців, нейтралізуються завдяки партнерствам із закладами освіти, стипендіальним програмам і залученню потенціалу української діаспори. Інституційні ризики, що випливають із низької якості управління, потребують упровадження стандартів проектного менеджменту, створення офісів управління проектами при громадах, а також забезпечення прозорості й громадського контролю. Екологічні ризики, спричинені кліматичними шоками, зменшуються завдяки страхуванню врожаю та активів, використанню стійких сортів, адаптивних технологій зрошення та екосистемних підходів. Соціальні ризики, зокрема нерівність доступу до базових послуг, можна мінімізувати через розвиток мобільних сервісів, таргетовані програми для вразливих груп та активне залучення населення до процесу прийняття рішень. Комплексне управління цими ризиками формує основу для стабільності стратегій і забезпечує довготривалу стійкість соціально-економічного розвитку сільських територій.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, слід констатувати, що перспективи соціально-економічного розвитку сільських територій України визначаються здатністю місцевих громад і державної політики синхронізувати три взаємопов'язані виміри (економічний, соціальний та екологічний) у межах єдиного інституційного – контура, узгодженого з європейськими стандартами. Подолання безпекових та інфраструктурних шоків, демографічного дисбалансу й соціальної маргіналізації потребує переходу від аграрної моноспеціалізації до багатокомпонентної економічної структури на основі кластерів, коротких ланцюгів доданої вартості, зеленої енергетики, креативних індустрій та е-комерції, підкріплених цифровою трансформацією за моделлю Smart Village. Ключовими каталізаторами цього переходу є розвиток людського капіталу (STEM, дуальна освіта, перекваліфікація, жіноче підприємництво), модернізація транспортної, комунальної та цифрової інфраструктури, а також екологічна трансформація землекористування і водокористування з акцентом на органіку, точні агротехнології, біорізноманіття та економічні стимули («зелений» тариф, екоаудит, локальні пільги). Європейська інтеграція забезпечує доступ до фінансових інструментів і знань (CAP, Interreg, Horizon Europe), а гармонізація стандартів і розвиток експортних каналів підсилюють міжнародну конкурентоспроможність «зеленого» бренду українського села. Інституційна архітектура реалізації має спиратися на сильне місцеве самоврядування, партнерства «держава – бізнес – громада», змішані фінансові механізми (муніципальні облігації, гарантійні фонди) та регуляторні інновації («пісочниці», спрощені процедури), що разом забезпечують операціоналізацію цілей через матрицю «напрямок – інструмент – ефект». Системне управління ризиками – фінансовими, кадровими, інституційними, екологічними й соціальними – є необхідною умовою стійкості трансформації, а в комплексі зазначені підходи дають змогу перетворити сільські території на осередки інноваційного зростання, соціальної згуртованості та екологічної відповідальності, здатні зробити вагомий

внесок у післявоєнну відбудову та довгострокову конкурентоспроможність України.

Список використаних джерел

1. Барановський М. Сільські території України: рівень розвитку, трансформаційні зміни, концепції реформування. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*: зб. наук. пр. 2011. Вип. 163. Ч. 1. С. 19-25.
2. Герасимчук В. Г. Теоретичні аспекти розвитку сільських територій в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-88>
3. Гончарук І. В., Томашук І. В. *Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення*. Вінниця: Твори, 2022. 334 с.
4. Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*: зб. наук. пр. 2010. Вип. 156. С. 50-59.
5. Ільїна М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття «сільські території» для потреб рекреаційної сфери. *Матеріали інтернет-конференції «Sophus» від 22-23 травня 2014 р.* Секція 1. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_metodologichni_zasadi_viznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreacijnoi_sferi/59-1-0-940
6. Костюченко Д. Л. Розвиток сільських територій в Україні: проблеми та перспективи. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=4&y=2017>
7. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія». *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць. 2009. № 2(38). С. 12-15.
8. Павлов О. І. *Сільські території України: історична трансформація парадигми управління*: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
9. Саблук П. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21-23.
10. Талавиря М. П. *Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій*: автореф. дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.03. К., 2011. 45 с.
11. Хомюк Н. Л. Особливості формування категорії «сільські території». *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 17(2). С. 117-120.
12. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 3-10.

References

1. Baranovskyy, M. (2011). Sil's'ki terytoriyi Ukrayiny: riven' rozvytku, transformatsiyni zminy, kontseptsiiy reformuvannya [Rural areas of Ukraine: level of development, transformational changes, concepts of reform]. In *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya: Ekonomika, ahrarnyy menedzhment, biznes* [Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Economics, agrarian management, business]: Vol. 163: 1 (pp. 19-25). [in Ukrainian].
2. Herasymchuk, V. H. (2022). Teoretychni aspekty rozvytku sil's'kykh terytoriy v Ukrayini: problemy ta shlyakhy vyrishennya [Theoretical aspects of development of powerful territories in Ukraine: problems and ways vision]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and Society*, 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/25240072/2022-45-88> [in Ukrainian].
3. Honcharuk, I. V., & Tomashuk, I. V. (2022). Resursnyy potentsial sil's'kykh terytoriy: stan ta napryamy zmitsnennya [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]. *Vynnytsya*. [in Ukrainian].
4. Yermolenko, V. M. (2010). Osoblyvosti formuvannya katehoriyi «stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy [Features of formation of the category «sustainable development of rural areas»]. In *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Law]: Vol. 156 (pp. 50-59). [in Ukrainian].
5. Ilyina, M. (2014). Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennya ponyattya «sil's'ki terytoriyi» dlya potreb rekreatsinyoi sfery [Theoretical and methodological principles of defining the concept of «rural areas» for the needs of the recreational sphere]. In *Materialy internet-konferentsiyi «Sophus» vid 22-23 travnya 2014 r.* [Materials of the Internet conference «Sophus», May 22-23, 2014]. Section 1. Retrieved from http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_metodologichni_zasadi_viznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreacijnoi_sferi/59-1-0-940 [in Ukrainian].
6. Kostyuchenko, D. L. (2017). Rozvytok sil's'kyh terytoriy v Ukrayini: problemy ta perspektivy [Rural development in Ukraine: problems and prospects]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=4&y=2017> [in Ukrainian].

7. Lysenko, L. (2009). Do vyznachennya ponyattya «sil's'ka terytoriya» [To the definition of the concept of «rural territory»]. In *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya* [Actual problems of public administration]: Vol. 2(38) (pp. 12-15). [in Ukrainian].
8. Pavlov, O. I. (2006). *Sil's'ki terytoriyi Ukrayiny: istorychna transformatsiya paradyhmy upravlinnya* [Rural areas of Ukraine: historical transformation of the management paradigm]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
9. Sabluk, P. (2006). Rozvytok sil's'kykh terytoriy – zaporuka vidrozhennya ahraryoi Ukrayiny [Rural development is the key to the revival of agrarian Ukraine]. *Visnyk ahraryoi nauky – Bulletin of Agricultural Science*, 5, 21-23 [in Ukrainian].
10. Talavyrya, M. P. (2011). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm derzhavnoyi pidtrymky rozvytku sil's'kykh terytoriy* [Organizational and economic mechanism of state support for rural development]. Dr.Sci. in Econ. Thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Khomyuk, N. L. (2018). Osoblyvosti formuvannya katehoriyi «sil's'ki terytoriyi» [Features of formation of category «rural areas»]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series: International economic relations and world economy*, 17(2), 117-120. [in Ukrainian].
12. Yurchyshyn, V. V. (2005). Sil's'ki terytoriyi yak systemoutvoryuyuchi faktory rozvytku ahraryoho sektoru ekonomiky [Rural areas as system-forming factors in the development of the agricultural sector of the economy]. *Ekonomika APK – Economics of AIC*, 3, 3-10. [in Ukrainian].

Kovach A. Ya. Prospects for the socio-economic development of rural areas in the current environment

The article examines the prospects for socio-economic development of rural areas in Ukraine in the context of military challenges, globalization transformations, decentralization, and environmental threats. It is determined that the traditional reduction of villages to the function of agricultural production does not correspond to modern conditions and requires a comprehensive approach that combines economic efficiency, social cohesion, and environmental sustainability. The expediency of diversifying the economy of rural areas through the development of food processing, green energy, creative industries, rural tourism, digital services, and logistics is proven. Innovative tools for digital transformation based on the Smart Village model have been studied, which involve the introduction of electronic public services, the development of e-commerce, remote employment, and the use of open data for community management. It has been established that the development of human capital through STEM education, dual programs, professional development, and inclusive practices is a basic condition for competitiveness. The importance of infrastructure modernization and spatial planning as factors in the integration of rural areas into the national and European space has been proven. The priority of “green” transformation has been identified, based on sustainable land use practices, rational water use, support for biodiversity, eco-payments, and the creation of eco-clusters. The role of European integration and international cooperation as a catalyst for financing, knowledge transfer, and the opening of export channels has been explored. The need to develop effective institutional mechanisms—strategic community plans, public-private partnerships, municipal financial instruments, and regulatory innovations—has been established. It has been proven that the operationalization of strategies through the “direction-instrument-expected effect” matrix, combined with systematic risk management, creates the basis for post-war reconstruction, improved quality of life, and long-term sustainability of rural communities.

Keywords: rural areas, system, approach, agriculture, agro-industrial complex, rural development, potential.

Ковач Аліна Ярославівна – аспірантка кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (e-mail: alina.kovach@uzhnu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9862-7554>).

Kovach Alina Yaroslavivna – Postgraduate of the Department of economics and entrepreneurship of the Uzhhorod National University.

Надійшло 14.05.2025 р.